

1 Bakgrundsförhållanden

I detta kapitel redovisas på länsnivå uppgifter om arealer, befolkning, sysselsättning, ägarförhållanden och naturförhållanden, som kan anses vara gemensamma bakgrundsuppgifter för den information om markanvändningen som redovisas i denna publikation. Uppgifter om förändringarna i dessa bakgrundsförhållanden redovisas också i detta kapitel. Bakgrundsförhållanden specifika för viss typ av markanvändning presenteras i anslutning till respektive avsnitt i kapitlen 2 och 3.

Utöver vad som redovisas här finns det naturligtvis flera faktorer som påverkar möjligheten att utnyttja marken för olika ändamål, såsom markpris, läge, infrastrukturens utseende osv. Flera av dessa faktorer är kanske först och främst intressanta vid detaljerade studier av markanvändningen på lokal nivå, t.ex. vid utbyggnad av bostadsområden, varför de inte behandlas närmare i denna publikation av översiktlig karaktär.

Källförteckning med sidhänvisning till detta kapitel återfinns på sidan 131.

1.1 Areal och befolkning

Sveriges landareal är 410 335 km²

Totala arealen land är 410 335 km², inlandsvatten 31 034 km², de fyra stora sjöarna 8 926 km² samt havsvatten 81 502 km². Tillsammans ger detta en totalareal för Sverige innanför territorialgränsen på 531 796 km².

De länsvisa uppgifterna, exklusive havsvattnet, framgår av *tabell 1*. Vattenarealerna behandlas dessutom närmare i avsnitt 2.9. Kommunvisa uppgifter om landarealerna återfinns i *tabell B 28 i bilaga*.

Ny arealmätning

SCB har till uppgift att ”föra anteckningar” över vissa indelningsförändringar. Sedan lång tid tillbaka har SCB, som en del av denna uppgift, även fört register över landarealer för kommuner. Dessa registeruppgifter har med tiden blivit ett resultat av mångåriga förändringsjusteringar av grunduppgifter med ursprung från 1970-talet och tidigare.

En kontroll av kvaliteten hos dessa uppgifter har därför skett. Det finns flera orsaker till att de här redovisade uppgifterna kan avvika från de som tidigare angetts vara de officiella arealuppgifterna. Dels har tillgången till vattenuppgifter i skalan 1:10 000 respektive 1:50 000 medfört en förbättrad, och många gånger större arealuppgift på vattenytorna, dels ger bearbetningar i GIS-program noggrannare uppgifter än de tidigare till stor del manuella beräkningsmetoderna.

Tabell 1 Areal och invånare 31 dec 2000 enl länsindelningen 1 jan 2001

Län	Areal, km ²				Invånare	Inv/ km ²
	Land	Inlands- vatten	De fyra största sjöarna ¹	Totalt ²		
Stockholms	6 519	270	380	7 169	1 823 210	280
Uppsala	7 037	169	203	7 409	294 196	42
Södermanlands	6 103	504	458	7 064	256 033	42
Östergötlands	10 605	1 042	643	12 289	411 345	39
Jönköpings	10 495	758	501	11 755	327 829	31
Kronobergs	8 467	962	-	9 429	176 639	21
Kalmar	11 219	475	-	11 694	235 391	21
Gotlands	3 151	32	-	3 184	57 313	18
Blekinge	2 947	109	-	3 055	150 392	51
Skåne	11 035	333	-	11 369	1 129 424	102
Hallands	5 462	258	-	5 720	275 004	50
Västra Götalands	23 956	1 433	3 555	28 944	1 494 641	62
Värmlands	17 591	1 797	2535	21 923	275 003	16
Örebro	8 546	797	342	9 685	273 615	32
Västmanlands	6 318	296	309	6 923	256 889	41
Dalarnas	28 196	2 208	-	30 404	278 259	10
Gävleborgs	18 200	1 556	-	19 756	279 262	15
Västernorrlands	21 685	1 422	-	23 107	246 903	11
Jämtlands	49 343	4 757	-	54 100	129 566	3
Västerbottens	55 190	4 094	-	59 284	255 640	5
Norrbottnens	98 249	7 763	-	106 012	256 238	3
Hela riket ³	410 335	31 034	8 926	450 295	8 882 792	22

1) Vänern, Vättern, Mälaren och Hjälmaren.

2) Total yta exklusive havsareal. Havsarealen ut till territorialgränsen uppgår till 81 502 km².

3) Ytor på sammalagt 22 km² som inte kunnat länsfördelas ingår i rikssiffran.

8,9 miljoner invånare år 2000

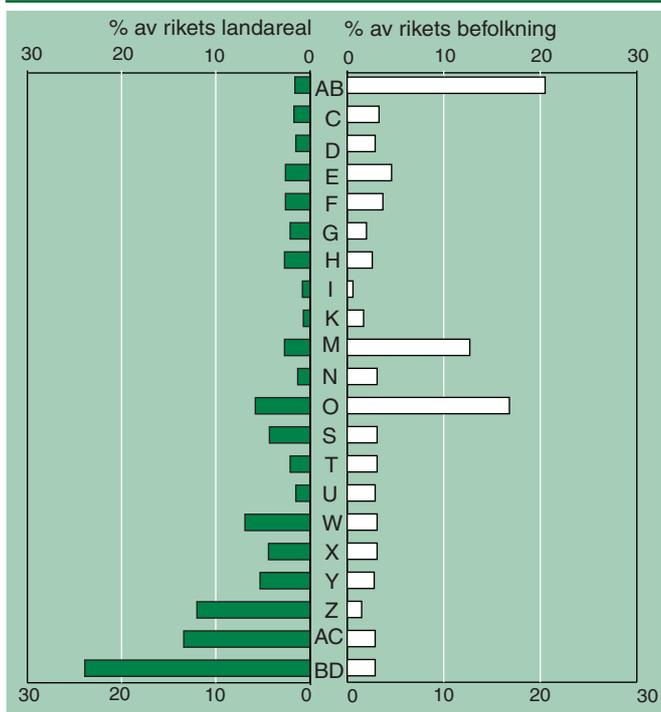
Befolkningen uppgick i slutet av år 2000 till 8,9 miljoner invånare. I de tre befolkningsmässigt sett största länen Stockholms, Västra Götalands samt Skåne bor 49 procent av rikets befolkning, medan dessa län arealmässigt upptar endast 10 procent av rikets landareal. *Se diagram 1*.

I Norrbottens län bor tre procent av befolkningen, men länets landareal utgör hela 24 procent av rikets landareal.

Stora skillnader i befolknings-täthet

Folkmängden per km² land per kommun 2000 framgår av *karta 1*. Den utan jämförelse största folkmängden per arealenhet har Stockholms kommun med 3 997 inv/km². Medan kommuner i Norrlands inland såsom Arjeplog och Jokkmokk har mindre än en inv/km². Stora skillnader förekommer inom länen, vilket kan utläsas från kartan.

Diagram 1 Landareal och befolkningen länsvis 2000. Andelar av riket

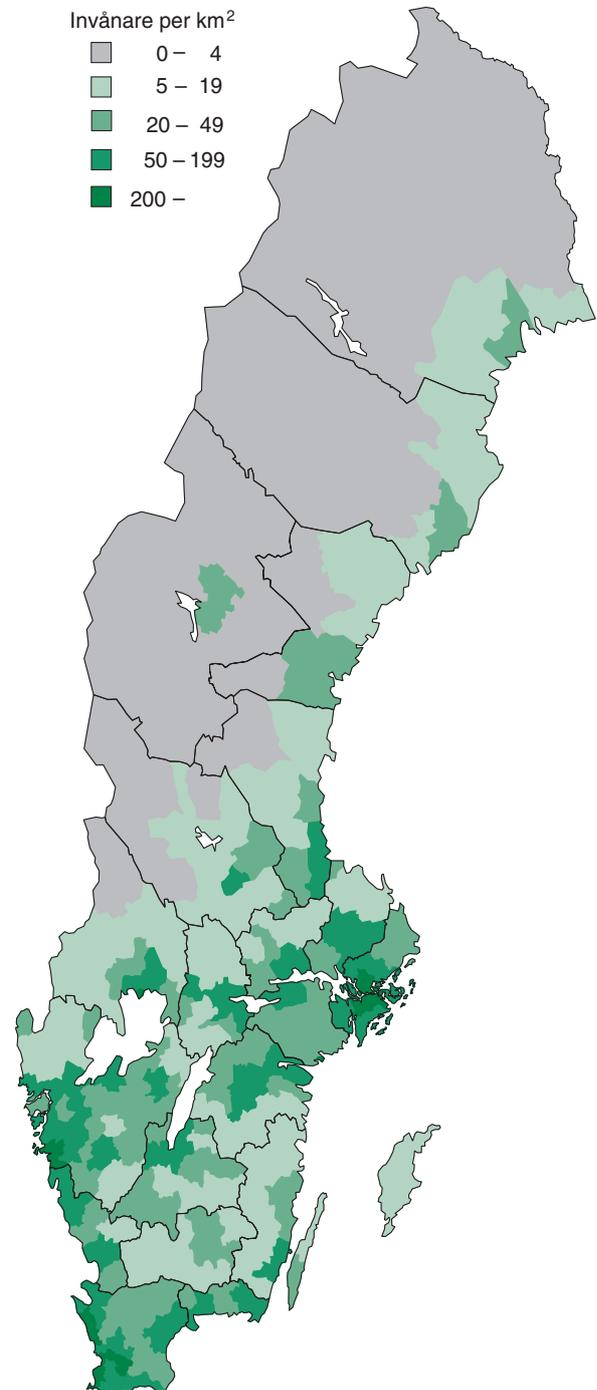

Jämfört med andra europeiska länder är Sverige med 22 inv/km² ett gleset befolkat land. I Danmark är motsvarande siffra ca 125 och i Nederländerna ca 465. Det tätast befolkade landet i Europa är Monaco med 21 500 inv/km².

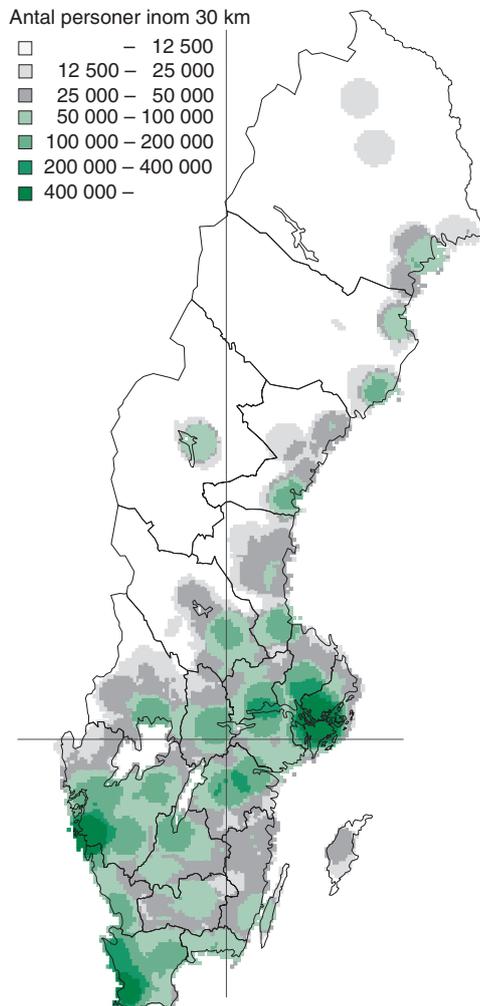
Sveriges befolkningsmittpunkt ligger nära Kilsmo

Var de stora befolkningskoncentrationerna ligger i Sverige framgår av karta 2. Den lodräta linjen markerar att öster respektive väster om linjen bor hälften av Sveriges befolkning. På motsvarande sätt visar den vågräta linjen att norr respektive söder om den bor hälften av Sveriges befolkning. Mittpunkten ligger i Örebro kommun och närmaste tätorten är Kilsmo.

Karta 1 Folkmängd per km² land per kommun 2000

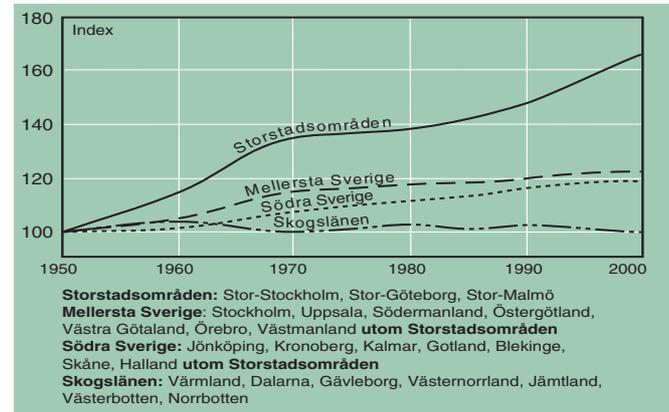
Karta 2 Befolkningskoncentrationer. Antal personer inom 30 km.

Storstädernas befolkning ökar mellan 1995 och 2000

Befolkningsutvecklingen mellan 1950 och 2000 i olika regioner i Sverige visas i *diagram 2*. Befolkningsökningen totalt sett planade ut under början av 1970-talet, och den kraftiga befolkningsökningen framförallt i storstadsområdena avstannade. Denna tog dock förnyad fart under slutet av 1980-talet och har fortsatt sedan dess. I skogslänen ökade befolkningen något fram till 1960. Därefter har det endast varit mindre förändringar, och år 2000 var antalet personer ungefär det samma som 1950.

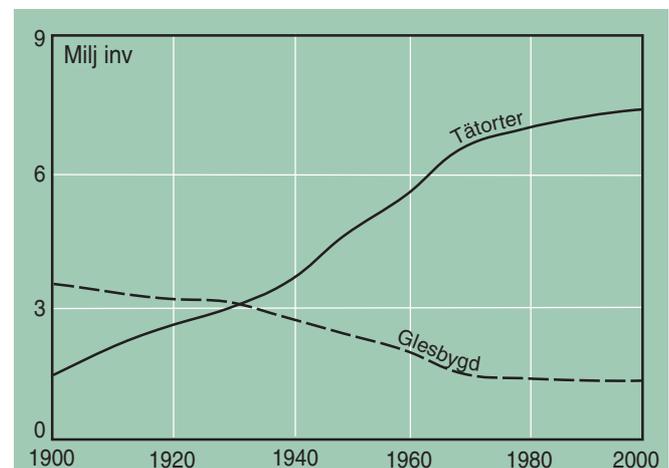
Diagram 2 Befolkningsutvecklingen områdesvis 1950–2000 Index 1950=100

Fem av sex bor i tätorter

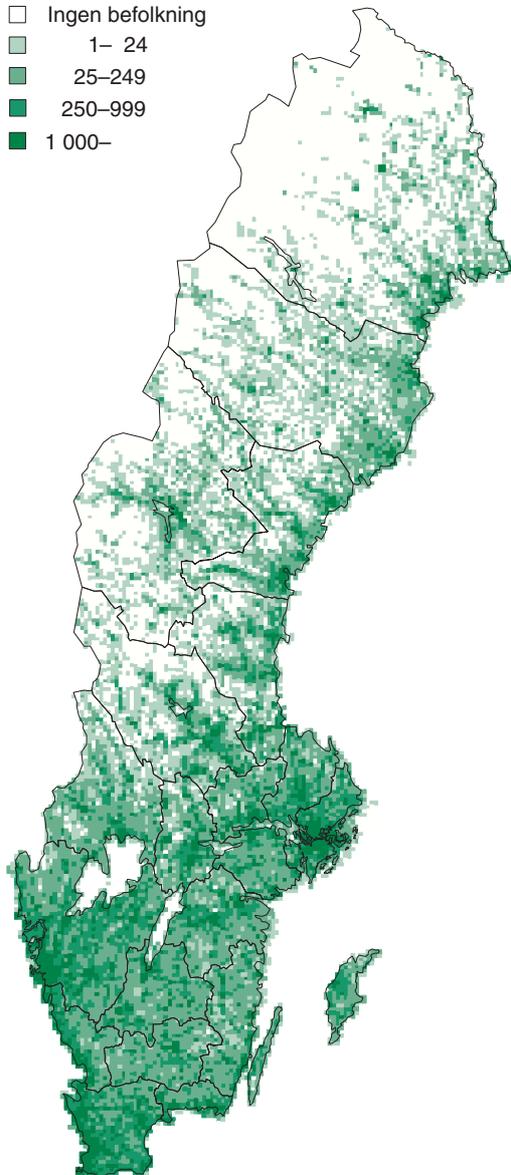
Närmare 84 procent av befolkningen bodde år 2000 i tätorter mot ca 20 procent för 100 år sedan. Befolkningsförskjutningen från landsbygd till tätorter under de senaste drygt 100 åren framgår av *diagram 3*. Definitionen av tätort har dock inte varit enhetlig under tiden varför uppgifterna för enskilda år inte är helt jämförbara. Flera uppgifter om tätorterna och deras utveckling finns i avsnitt 3.1.

Diagram 3 Befolkningen i tätort och utanför tätort 1900–2000

Karta 3 Befolkningen på 5x5 kmrutor 2000. Antal personer per ruta

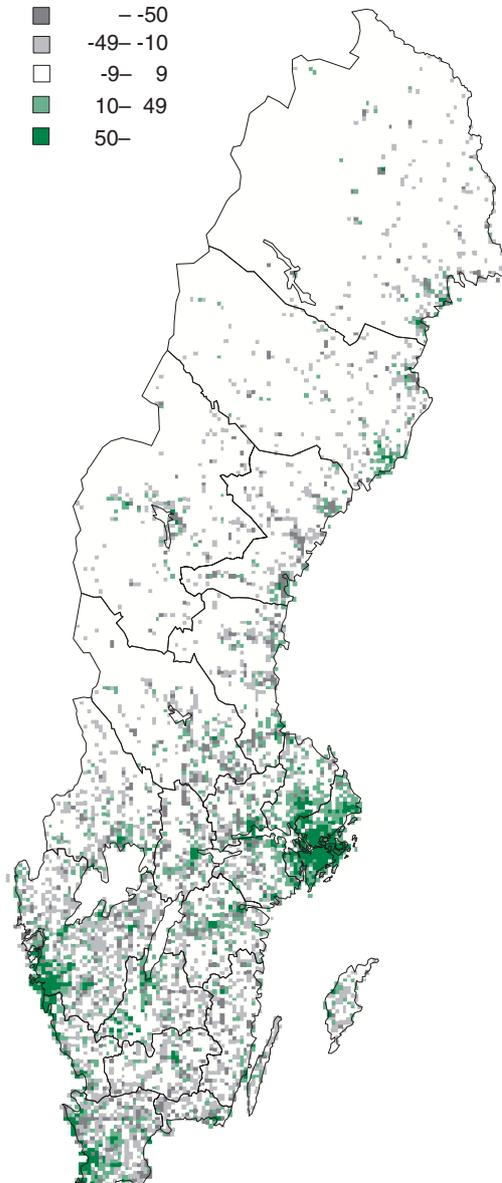
- Ingen befolkning
- 1– 24
- 25–249
- 250–999
- 1 000–

Av karta 3, som visar befolkningen år 2000 fördelad på rutor 5x5 km, framgår tydligt befolkningskoncentrationen till de tre storstadsområdena.

Karta 4 Befolkningsförändring 1995–2000 på 5x5 kmrutor. Antal personer per ruta

- --50
- -49 -10
- -9- 9
- 10- 49
- 50-

Karta 4 visar förändringen i folkmängd mellan 1995 och 2000 per 5x5 km ruta. Det är framförallt storstadsområdena som fått en ökad befolkning, medan det varit en minskning i stora delar av övriga Sverige.

1.2 Sysselsättning

Fyra miljoner förvärvsarbetande

Totala antalet sysselsatta 16 år och äldre uppgick år 2000 till drygt fyra milj personer. *Tabell 2.* Detta är en ökning med 215 000 personer jämfört med 1995. Av de sysselsatta återfanns närmare 24 procent i Stockholms län, medan de fem norrlands-länen svarade för drygt 12 procent.

I Stockholms län ökade antalet sysselsatta mellan 1995 och 2000 med 122 000 personer eller 14 procent. I Uppsala län och Västra Götalands län var ökningen sju procent. I Norrlandslänen minskade antalet sysselsatta med undantag av Västerbottens län.

Andelen sysselsatta inom olika näringsgrenar varierar kraftigt mellan länen. *Tabell 3.* I Stockholms län dominerar handel, kommunikationer, finansiell verksamhet och företagstjänster, Jönköpings län ligger i topp med tillverknig, Uppsala och Västerbotten ligger högt inom utbildning och forskning osv.

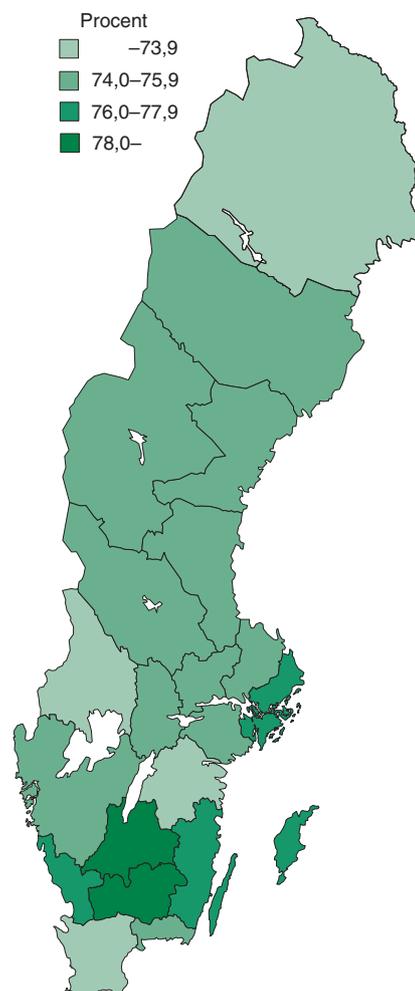
Antalet sysselsatta inom de olika näringsgrenarna 2000 redovisas i *tabell B 1 i bilaga.*

Tabell 2 Förvärvsarbetande 16 år och äldre efter arbetsplatsens belägenhet (dagbefolkning) 1995 och 2000

Län	1995	2000	Förändring 1995–2000
Stockholms	838 814	960 405	121 591
Uppsala	110 780	118 629	7 849
Södermanlands	100 751	103 310	2 559
Östergötlands	174 757	179 521	4 764
Jönköpings	147 208	157 792	10 584
Kronobergs	82 522	84 590	2 068
Kalmar	102 533	102 455	-78
Gotlands	24 945	25 042	97
Blekinge	64 605	66 021	416
Skåne	458 358	482 596	24 238
Hallands	103 804	108 543	4 739
Västra Götalands	647 128	692 176	45 048
Värmlands	119 116	114 748	-4 368
Örebro	117 566	121 287	3 721
Västmanlands	109 141	110 924	1 783
Dalarnas	120 263	118 990	-1 273
Gävleborgs	122 910	121 117	-1 793
Västernorrlands	111 906	108 392	-3 514
Jämtlands	57 079	55 856	-1 223
Västerbottens	110 709	111 846	1 137
Norrbottnens	112 027	107 630	-4 397
Hela riket	3 836 922	4 051 870	214 948

I *karta 5* visas andelen förvärvsarbetade av befolkningen i åldern 20–64 år. Andelen sysselsatta år 2000 i denna åldersgrupp av hela befolkningen låg för riket som helhet på 75 procent. Andelen var högst i Jönköpings län och i Kronobergs län med 81 respektive 80 procent. Lägst andel var det i Norrbottens län och Skåne län med 71 respektive 72 procent.

Karta 5 Andelen förvärvsarbetade av befolkningen 20–64 år 2000

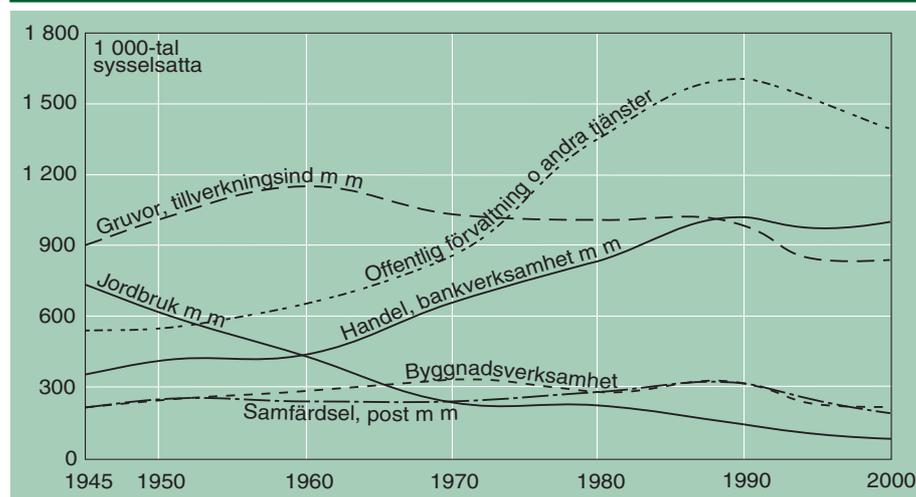

Kraftig nedgång under 90-talet

Diagram 4 visar utvecklingen av sysselsättningen inom olika näringsgrenar 1945–2000. Indelningen i näringsgrenar i tabell 3 är den nu tillämpade (SNI 92), vilken skiljer sig något från den som används i diagram 4.

Antalet sysselsatta inom gruvor, tillverkningsindustri m.m. ökade fram till omkring 1960 för att därefter stadigt minska. Under 1970-talet gick offentlig förvaltning och andra tjänster förbi gruvor, tillverkningsindustri m.m. som den största näringsgrenen.

Mellan 1945 och 2000 tre-dubblades i stort sett sysselsättningen inom handel, bank- och försäkringsverksamhet.

Diagram 4 Sysselsatta efter näringsgren 1945–2000**Tabell 3 Förvärsarbetande 16 år och äldre efter arbetsplatsens belägenhet (dagbefolkning) 2000. Procent**

Län	Jord- o. skogsbruk, fiske	Tillverkningsindustri, utvinning	Energi, vatten, avfall	Byggindustri	Handel, transport, kommunikation	Personliga o. kulturella tj.	Kreditinstitut, fastighetsförv.	Civil myndighet, försvar	Forskning, utveckling, utbildning	Hälsa o. sjukvård	Okänd näringsgren	Totalt
Stockholms	0,4	10,5	0,6	4,8	22,3	8,6	23,0	6,2	7,2	13,2	2,9	100,0
Uppsala	2,3	12,1	1,4	7,0	15,4	6,4	11,3	6,2	14,0	22,3	1,5	100,0
Södermanlands	2,4	23,5	0,8	6,2	15,1	6,1	9,1	6,3	8,5	19,7	2,1	100,0
Östergötlands	2,6	23,9	0,7	5,4	16,6	5,7	11,6	5,5	8,5	18,3	1,3	100,0
Jönköpings	2,3	33,0	0,5	4,8	17,1	5,0	7,3	4,1	6,8	17,8	1,3	100,0
Kronobergs	2,7	26,1	0,5	5,1	19,5	4,7	10,2	3,3	7,6	18,7	1,6	100,0
Kalmar	4,0	27,2	1,7	5,2	14,7	5,7	7,1	3,9	8,1	20,7	1,7	100,0
Gotlands	7,1	15,1	1,5	5,2	14,6	8,4	7,0	8,7	9,3	20,9	2,2	100,0
Blekinge	2,7	26,0	1,0	5,3	14,2	5,1	9,6	7,7	7,4	19,5	1,7	100,0
Skåne	2,5	19,2	0,9	5,9	19,7	6,0	11,9	4,9	8,7	18,5	2,0	100,0
Hallands	3,6	18,8	2,0	6,5	19,1	6,1	8,4	4,4	8,5	20,3	2,2	100,0
Västra Götalands	1,5	22,6	0,8	5,4	19,2	6,1	11,8	4,4	7,9	18,2	2,1	100,0
Värmlands	2,3	21,7	0,7	6,2	17,0	6,4	8,9	5,2	8,5	21,5	1,6	100,0
Örebro	2,2	23,5	1,0	6,4	16,6	5,3	10,0	5,5	8,1	20,2	1,2	100,0
Västmanlands	2,0	26,0	0,9	6,5	15,9	5,4	11,1	4,5	7,5	17,4	3,0	100,0
Dalarnas	2,6	21,7	1,0	7,2	15,5	6,9	8,5	5,2	8,4	21,6	1,2	100,0
Gävleborgs	2,5	24,5	0,8	6,6	14,9	6,0	9,8	5,6	7,6	20,4	1,3	100,0
Västernorrlands	2,5	16,9	1,2	6,6	18,2	6,2	11,4	6,5	8,3	20,7	1,5	100,0
Jämtlands	4,4	13,4	1,3	5,6	15,8	7,9	11,3	7,2	9,1	22,2	1,9	100,0
Västerbottens	2,4	17,7	1,0	5,8	16,2	6,4	9,3	4,0	11,8	24,2	1,2	100,0
Norrbottnens	1,9	15,9	0,9	6,9	16,5	7,0	10,4	7,8	9,9	21,3	1,5	100,0
Hela riket	1,9	19,1	0,9	5,6	18,7	6,6	13,5	5,3	8,2	18,0	2,0	100,0

1.3 Ägarförhållanden

Enskilda äger 43 procent av marken

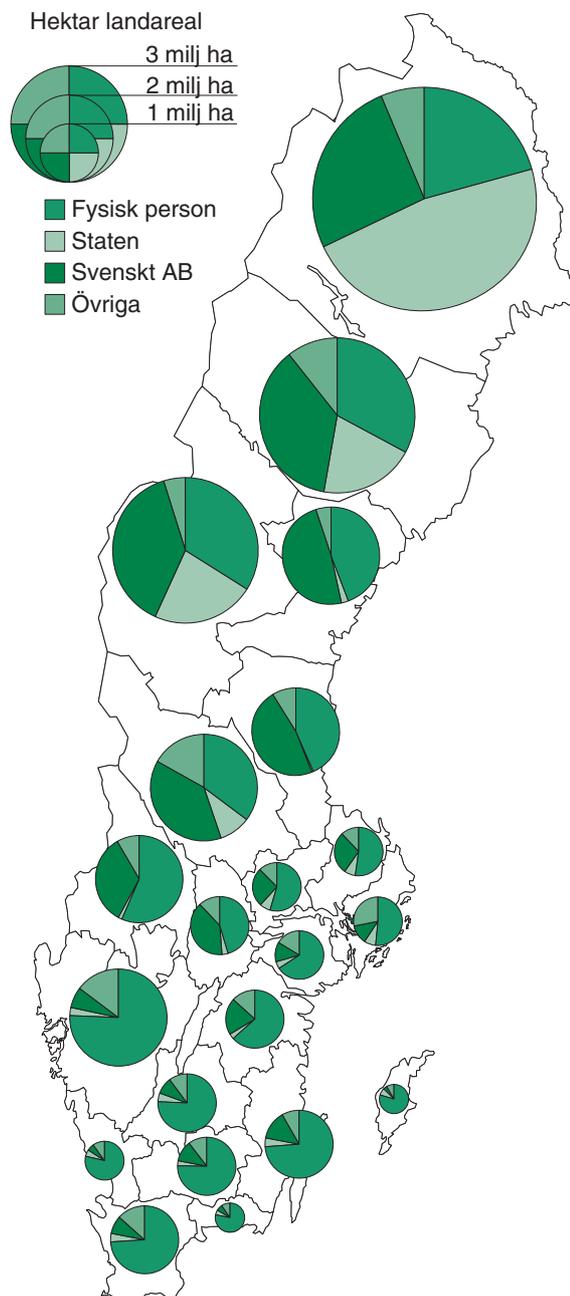
Ägarförhållandena påverkar i hög grad möjligheten att utnyttja marken för olika ändamål. Som exempel kan nämnas att mark som tillhör staten sällan bebyggs med bostäder. Enskilt eller kommunalt ägd mark bebyggs i betydligt större utsträckning än statligt ägd mark, varvid bevarandebestånden av olika slag kan vara svåra att hävda. Vid utbyggnad av tätorter är markägarförhållandena ofta av avgörande betydelse för inriktningen av utbyggnaden.

Enskilda personer äger 43 procent av marken i Sverige, aktieföretag 29 procent, staten 19 procent och kommuner, kyrkan, dödsbon och övriga resterande 9 procent. *Tabell 4.*

Tabell 4 Ägarförhållandena 2001. Procent av landarealen

Län	Enskild	Stat	Kommun	Kyrkan	Dödsbon	Sv. AB	Övrigt	Totalt
Stockholms	52	8	14	2	3	13	9	100
Uppsala	52	8	2	1	1	28	7	100
Södermanlands	66	5	4	2	2	13	8	100
Östergötlands	63	3	3	0	2	20	9	100
Jönköpings	76	5	3	2	2	9	3	100
Kronobergs	75	3	3	3	2	11	3	100
Kalmar	74	4	3	1	2	14	3	100
Gotlands	79	8	1	1	2	4	4	100
Blekinge	78	6	5	0	2	7	3	100
Skåne	74	4	6	1	1	9	5	100
Hallands	79	6	3	1	2	6	3	100
Västra Götalands	76	3	5	3	2	7	4	100
Värmlands	56	1	2	2	2	34	3	100
Örebro	45	3	3	2	3	39	5	100
Västmanlands	55	7	4	2	1	26	6	100
Dalarnas	35	10	2	1	2	38	12	100
Gävleborgs	43	1	2	2	1	47	4	100
Västernorrlands	44	2	2	1	1	48	1	100
Jämtlands	34	23	1	1	1	38	2	100
Västerbottens	33	20	1	0	1	37	8	100
Norrbottnens	21	47	0	0	1	26	5	100
Hela riket	43	19	2	1	1	29	5	100

Karta 6 Ägarförhållanden 2001. Ha

Staten äger stora arealer icke produktiv mark

Den enskilt ägda marken består till största delen av bebyggd mark samt åker och skogsmark, medan den statligt ägda marken till betydande del är icke produktiv mark i form av fjäll, myr etc. Resterande statlig mark är huvudsakligen skogsmark. Aktiebolagens markinnehav avser till största delen skogsmark.

Störst privat ägande i Gotlands län och Hallands län

Ser vi på ägarförhållandena länsvis kan vi konstatera att det privata ägandet är störst i Gotlands län och Hallands län. Det statliga ägandet är i särklass högst i Norrbottens län. Aktiebolagen äger relativt sett mest i skogslän som Gävleborgs och Västernorrlands län. *Tabell 4 och karta 6.*

Kvinnor äger genom direkt ägande 13 procent och män 31 procent av Sveriges yta

Av *tabell 5* framgår att kvinnorna äger 29 procent och männen 71 procent av den enskilt ägda marken i Sverige. Eftersom den enskilt ägda marken utgör 43 procent av landets yta blir den andel av landets yta som kvinnorna äger 12,5 procent och den andel männen äger 30,5 procent. Därtill skall läggas det indirekta ägandet genom ägande av företag/bolag som i sin tur äger mark.

Av tabellen framgår att kvinnorna har störst andel av den enskilt ägda marken i Dalarnas län med 36 procent, och lägst andel i Västmanlands län med 26 procent.

Tabell 5 Det enskilda ägandet fördelat på kvinnor och män 2001. Procent av enskilt ägande inom resp. kategori

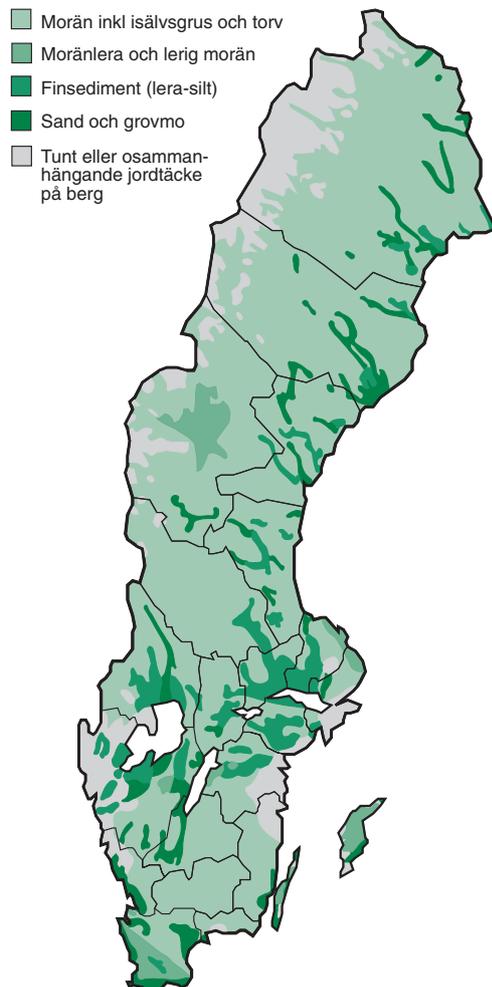
Län	Lantbruk		Småhus		Övrigt		Totalt	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Stockholms	30	70	45	55	34	66	33	67
Uppsala	27	73	42	58	17	83	27	73
Södermanlands	26	74	44	56	38	62	27	73
Östergötlands	27	73	42	58	27	73	28	72
Jönköpings	29	71	42	58	24	76	29	71
Kronobergs	28	72	41	59	24	76	28	72
Kalmar	28	72	43	57	33	67	28	72
Gotlands	29	71	47	53	27	73	29	71
Blekinge	26	74	42	58	27	73	27	73
Skåne	26	74	44	56	26	74	27	73
Hallands	28	72	42	58	28	72	28	72
Västra Götalands	27	73	43	57	14	86	27	73
Värmlands	32	68	42	58	27	73	32	68
Örebro	26	74	41	59	24	76	27	73
Västmanlands	25	75	42	58	38	62	26	74
Dalarnas	35	65	44	56	15	85	36	64
Gävleborgs	30	70	41	59	25	75	30	70
Västernorrlands	30	70	41	59	25	75	30	70
Jämtlands	31	69	43	57	27	73	31	69
Västerbottens	29	71	41	59	26	74	29	71
Norrbottens	27	73	38	62	19	81	27	73
Hela riket	29	71	43	57	23	77	29	71

1.4 Naturförhållanden, klimat m.m.

Jordarter

Den dominerande jordarten i Sverige är en näringsfattig urbergsmorän. Denna utgör grunden för barrträdsproduktionen. Lämpade för jordbruk är de finkorniga jordarterna lera, mo och sand samt moränleror. Utbredningen av dem sammanfaller väl med landets jordbruksbygder. Relativt stora arealer domineras av kalt berg täckt av ett tunt jordlager.

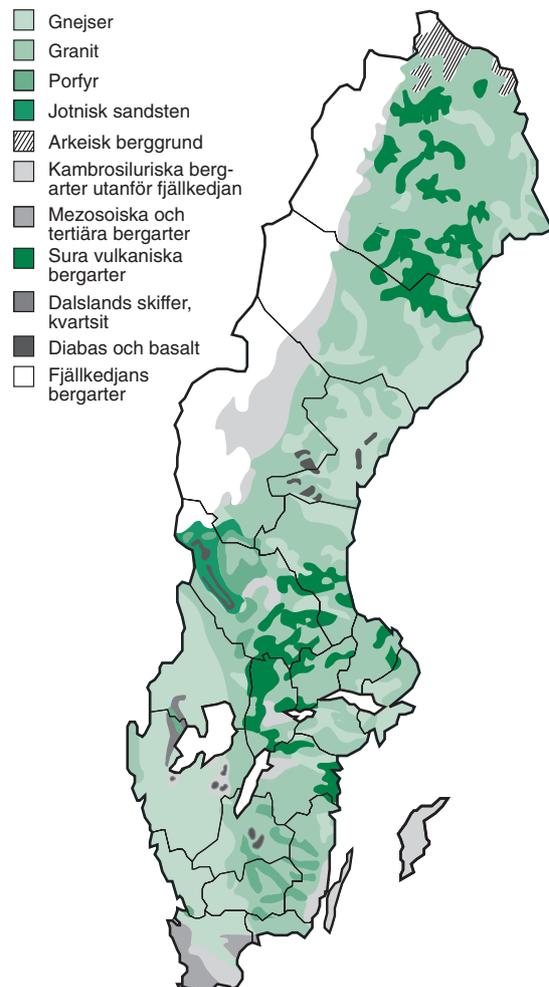
Karta 7 Jordarter

Berggrund

Den svenska berggrunden består av tre stora enheter: urberget, Kaledoniderna (=fjällkedjan) samt den sedimentära berggrunden utanför Kaledoniderna.

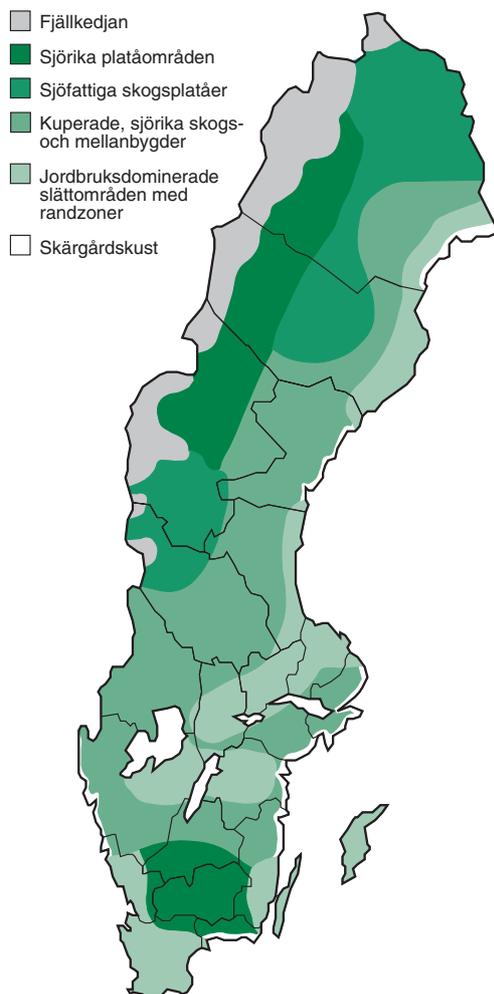
Karta 8 Berggrund

Landskapstyper

Kartan nedan är en schematisk indelning av landet efter olika landskapstyper med utgångspunkt i de dominerande landformerna, med sidoblickar mot vegetations- och bebyggelseaspekter. Den kan anses redovisa huvuddragen i vad som skulle kunna kallas fritidslandskapet.

Karta 9 Landskapstyper

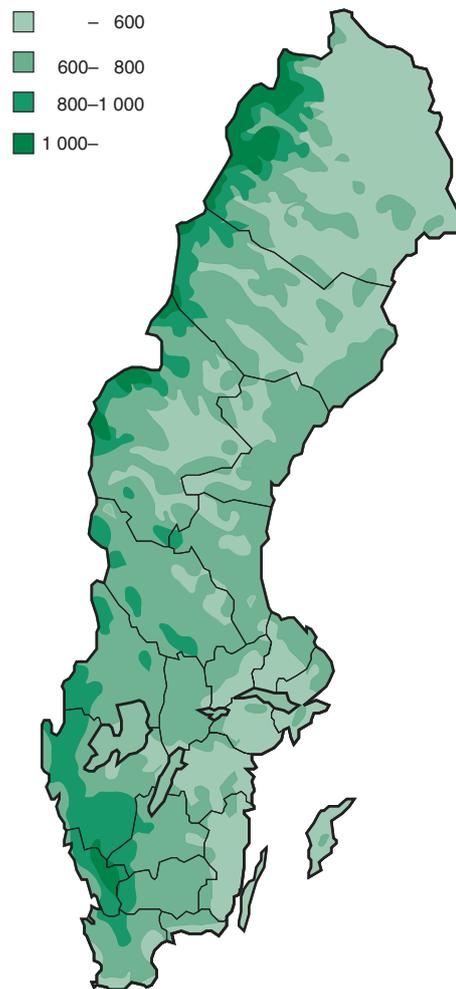

Nederbörd

I allmänhet blir den genomsnittliga nederbördsmängden större med ökande höjd över havet. Grovt sett ökar årsnederbörden med 30–40 mm per 100 m i norra Sveriges inland. I inlandet i söder är motsvarande siffra 50–70 mm. I västra fjällen och längs västkusten kan ökningen vara så stor som 150–200 mm.

Tvärs över Sydsvenska höglandet varierar medelnederbörden drastiskt, och i detta område har man inte ett enkelt höjdberoende.

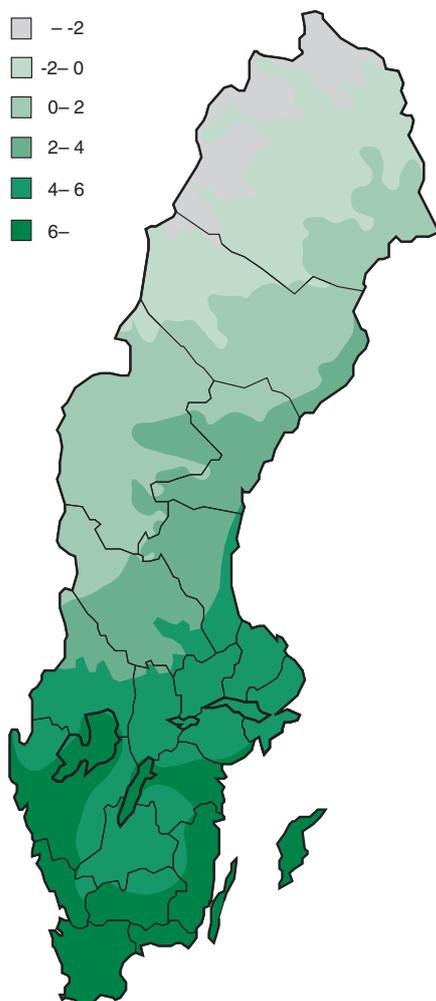
Karta 10 Årsnederbörd mm. Medelvärde åren 1961–1990

Temperatur

Vårt läge mellan en ocean i väster och en enorm kontinent i öster innebär att vi så gott som alltid har nära till såväl värme som kyla, och att vädret snabbt och radikalt kan förändras när vinden vänder. Också på den mindre skalan är avståndet till hav eller större sjöar en betydelsefull klimatkfaktor. Stora vattenvolymer dämpar temperaturvariationerna. Temperaturfallet under hösten går därför långsammare vid kusten än i inlandet, men å andra sidan går temperaturstegringen under våren långsammare närmast kusten.

Karta 11 Årsmedeltemperatur 1961–1990. Grader C

Vegetationsperiod

Vegetationsperioden brukar definieras som den del av året då temperaturen i genomsnitt överstiger ett visst gränsvärde. Ett ofta använt gränsvärde inom såväl jordbruk som skogsbruk är + 5 grader. Vegetationsperiodens längd varierar enligt denna definition från drygt 200 dagar vid väst- och sydkusten samt på Öland till nästan bara hälften i nordligaste Lappland.

Karta 12 Vegetationsperiodens längd. Antal dagar

